

Češi a Slováci z dnešního západoevropského pohledu

Antonín Měšťan

Ve svém příspěvku se nemíním zabývat postojem vlád jednotlivých zemí západní Evropy k Čechům a Slovákům, protože bych nemohl uvést nic jiného než známá fakta nebo domněnky. Soustředím se proto na *postoj různých kruhů, které svůj vztah vůči Čechům a Slovákům nějakým způsobem reflektují, tento vztah formulují a uveřejňují.*

Není nic překvapivého na zjištění, že se zájem nebo nezájem mezinárodní veřejnosti o určitý národ či stát řídí různými faktory. Je třeba říci, že *ne každý zvýšený zájem o některý stát svědčí o jeho kladném obraze.* Použijeme-li módního slova zviditelnění, můžeme dokonce dojít k závěru, že se často zviditelňují oblasti nebo státní útvary tím, že v nich dochází k zemětřesením, k povodním nebo k epidemiím. A samozřejmě také k revolucím, k občanským válkám, k ekonomickým či jiným katastrofám. Dalo by se dokonce říci, že negativní jevy daleko spíše upoutají pozornost médií a celé mezinárodní veřejnosti než jevy pozitivní (o Švýcarsku se ve světě dnes píše daleko méně než o Bosně a Hercegovině).

Když na jaře 1968 začal tzv. obrodný proces v Československu, objevovalo se čím dál tím více informací o této zemi. Dnem 22. srpna 1968 však začala přímo „československá horečka“ a na několik dní události u nás zatlačily ostatní dění ve světě na další místa. Jistě není nutné konstatovat, že každý Čech a Slovák by rád rezignoval na takovýto způsob reklamy svého státu.

Dnes každé významnější noviny na Západě věnují hodně pozornosti Bosně a Hercegovině, Srbsku a Chorvatsku. Této pozornosti je daleko více, než bylo před pěti lety věnováno celé Jugoslávii. Každý ví, proč je nyní tato oblast dobře známá po celém světě, i když donedávna široké kruhy na světě nevěděly, že nějaká Bosna a Hercegovina vůbec existuje. Jen málo lidí mimo Švédsko ví, že existuje švédská oblast Värmland a kde leží. A nikdy se to zřejmě nedovědí, nedojde-li ve Värmlandu k rozsáhlé katastrofě.

Bylo by samozřejmě možné se domnívat, že zatímco Bosna a Hercegovina se zviditelnily tragickým způsobem, mohl by se švédský Värmland zviditelnit kladným způsobem. Je to sice pravda, jenže co kladného by se muselo ve Värmlandu stát, aby si svět uvědomil jeho existenci? Výstavba velké přehrady, obrovského průmyslového závodu, prudké zvýšení životní úrovně místního obyvatelstva a podobné události neposkytují dostatečný důvod k tomu, aby se nějaká oblast dostala do povědomí světové veřejnosti.

Jak je to tedy s proslulostí Čechů a Slováků v západní Evropě?

Na podzim roku 1989 se hrotil jeden evropský komunistický režim za druhým. Srovnáme-li západoevropské novinové zpravodajství o těchto zemích od léta do konce roku 1989, poměrně snadno zjistíme, že se více než bývalé Československo zviditelnily tři země: bývalá NDR, Maďarsko a Rumunsko. To proto, že exodus velkých zástupů z východního Německa byl něčím nebývalým a zřejmě neopakovatelným. A protože Maďarsko nejednalo podle přání východoněmeckého komunistického vedení a umožnilo jeho poddaným vycestovat z Maďarska přes Rakousko do západního Německa, získal si maďarský stát tehdy velkou popularitu především u západních a východních Němců, ale i jinde na Západě. Velmi pozdní, ale o to více vzrušující byl krach komunistického režimu v Rumunsku. Poprava Ceaușeska a jeho okolí byla samozřejmě senzací největšího formátu, a proto média celé týdny žila z této události.

Od ledna 1990 začalo daleko méně nápadné, ale zato velmi příznivé zviditelnování tehdejšího Československa. Neobyčejně rychle jsme v popularitě a v důvěryhodnosti předstihli Polsko a Maďarsko, které se do té doby těšily po mnoho let neobyčejně blahosklon-

nosti západních médií. Křivka naší popularity pomalu, ale stále stoupala. Od léta 1992, od posledních voleb, bylo znát vzrůstající nervozitu ve zpravodajství o tehdejších Československu a tato nervozita se přenášela do širokých kruhů obyvatelstva, zejména na univerzity. Počet reportáží od nás stoupl, tentokrát byl však věnován z velké části hledání odpovědi na otázku: *Stane se z Československa nová Jugoslávie?*

Po 1. lednu letošního roku si západní média oddechla a nadále věnují velkou pozornost Čechům a Slovákům. Do konce roku 1992 se prakticky nedá dělat rozdíl mezi západním zájmem o Čechy a Slováky. Od začátku roku 1993 média samozřejmě věnují oddělenou pozornost České republice na straně jedné a Slovenské republice na straně druhé. Rozdíl v jejich zájmu je patrný – Česká republika počtem informací a jejich příznivým tónem daleko předčí zpravodajství o Slovenské republice.

V těch institucích, v nichž se po celá desetiletí vedlo Československo jako celek, se situace mění jen velmi pomalu. Na univerzitách a ve vědeckých institucích se nanejvýš v budoucnu budou dělit knihy, časopisy a jiné publikace a dokumenty na ty, které se týkají českých zemí, a na ty, jejichž tematika je slovenská. Pro studenty slavistiky je neobyčejná blízkost češtiny a slovenštiny otázkou ekonomie práce a času. Racionální úvaha je vede k tomu, že se téměř všichni učí česky, protože se se znalostí češtiny domluví na Slovensku bez potíží a mohou snadno číst i slovenské texty. Šlo by to samozřejmě i obráceně, jenže Čechů je více, česká literatura má starší tradici a známější autority. A kromě toho *situace v České republice je z pohledu západních studentů stabilnější a bližší jejich chápání.* Takže češtinu studuje například ve Freiburgu v tomto semestru 40 posluchačů, zatímco slovenštinu jen tři.

Dokud se nakupovaly knihy a časopisy z dosud existujícího Československa, nerozhodovalo, zda šlo o české či slovenské publikace. Teď se leckde situace mění – na nákup českých knih je o něco méně peněz, na nákup slovenských publikací je peněz neobyčejně málo. Tak jako v jiných oblastech i ve slavistice doplatili na dělení státu Češi i Slováci. Před rokem poklesl zájem o češtinu i slovenštinu. Vývoj posledních měsíců však ukázal zajímavý trend: *zájem o slovenštinu nebývale poklesl, zatímco zájem o češtinu předstihl zájem o polštinu. Jihoslovenské jazyky téměř zmizely z univerzitní slavistiky, neboť zájem o ně je mizivý. Není nesnadné domyslet si, že tento vývoj úzce souvisí s nejnovějším politickým vývojem v České republice, na Slovensku, v Polsku a v bývalé Jugoslávii. Je jisté, že v budoucnu se situace na tomto poli může zase změnit, a to dost rychle. Jenže stejně rychle se může změnit situace také v oblasti hospodářství, finančnictví atd. Nejsm prok, vím to až moc dobře: téměř všechno, co jsem až dosud předpovídal, se nakonec nesplnilo. Podle názoru mých kolegů je však zřejmé, že zájem o češtinu, českou literaturu a Českou republiku bude mít v nejbližší době stoupající tendenci.*

Naši literaturu a kulturu vůbec se snažíme z pochopitelných důvodů propagovat co možná nejvíce. Informace o našich autorech získávají zejména pracovníci nakladatelství a novináři na Západě z encyklopedicky sestavovaných příruček. Protože západní vydavatelé těchto příruček důvěřují zejména spolupracovníkům v našich zemích, píší hesla o našich autorech také čeští a slovenští spolupracovníci ve vlasti. Jak někteří z nich svou úlohu propagovat naši kulturu chápou, uvedu na několika krátkých příkladech. V západním Německu vychází od roku 1988 encyklopedická příručka pod názvem Kindlers Neues Literatur-Lexikon. Spolupracovnice této příručky Dagmar Petrová uveřejnila v roce 1990 následující charakteristiku Party brusiče Karhana od Vaška Káni: „Káňa přesvědčivě portrétuje především starší dělníky. Toto dílo, které líčí složitý přerod myšlení dělnictva vychovaného v kapitalistickém systému, je důkazem nadšení v první fázi socialistické výstavby.“ Ve stejném roce Jiřina Vavřincová napsala pro německou veřejnost o románu Gornostaj od Václava Kaplického tuto charakteristiku: „[Čs. legionáři] se probojovali v zápasech s bílými bandami do Vladivostoku.“ Jde samozřejmě o nesmysl, protože legionáři se probojovali do Vladivostoku v zápasech proti Rudé armádě, nikoli proti bělogvardějcům. Kromě toho je kuriózní, píše-li česká autorka v roce 1990 v západoněmecké příručce o bílých bandách, má-li na mysli protikomunistické ruské oddíly, spojen-

ce našich legionářů v boji proti komunistické Rudé armádě. Tatáž Jiřina Vavřincová napsala o komunistickém propagačním románu neobyčejně slabé úrovně Plným krokem od Jana Otčenáška, že prý se tento román stal vzorem pro další vývoj české prózy. Naštěstí to není pravda. Je však otázkou, kdo – a jak – ještě v roce 1991 představoval naši literaturu západní veřejnosti. Sotva si můžeme stěžovat na pomýlené soudy o naší literatuře na Západě, jestliže naši lidé píšou takovéto nehoráznosti a na Západě je ještě dnes uveřejňují.

Odedávna platilo, že provádět účinnou zahraniční politiku znamená mít spořádanou vnitřní politiku, posilovat vlastní ekonomiku, dosahovat úspěchu v oblasti kultury, sportu, školství a zdravotnictví. Významná je rovněž turistika směřující k nám. Jak známo, tvoří dnes turistika druhý největší příjem v českém zahraničním obchodě. Bylo by možné její efektivnost rychle vystupňovat, pak by se ovšem nesměly objevovat téměř v každé reportáži z našich zemí zprávy o okrádání a neurvalosti našich taxikářů, o astronomických svévlných přírůzích k účtům od našich číšníků, o nečistotě v našich hotelích a restauracích, o hlemýždím tempu práce v našich bankách. Ceny u nás rychle stoupají směrem k světové úrovni, zatímco služby cizím návštěvníkům připomínají leckde spíše odlehlejší oblasti rozvojových zemí.

Až do konce roku 1992 jsem se snažil – stejně jako většina mých českých kolegů na Západě – pomáhat při navazování kontaktů zahraničních institucí, spolků a jedinců s partnery na celém území tehdejšího Československa. Od jara tohoto roku se omezují v podstatě na styky mezi západoevropskými a českými partnery. Ne snad proto, že bych zanevřel na Slovensko nebo na Slováky, nýbrž proto, že mám obavu, abych nebyl považován za paternalistického Čecha, který se snaží nějakým způsobem ovlivňovat styky západních partnerů se Slovenskem. Náznaky v tomto směru se už vyskytly.

Jsem životní optimista, a tak se domnívám, že se nám, Čechům a Slovákům, podaří dojit k takovému způsobu spolupráce, jenž bude ku prospěchu oběma národům na mezinárodní scéně. Je třeba otevřeně říci, že v současné době je mezinárodní pozice České republiky značně silnější. Využívat této pozice také ve prospěch Slováků se mi zdá jediným schůdným řešením. Ostatně: rozumní Češi – a těch byla vždy většina – neuvažovali a nejednali v minulosti jinak. Stejně jako široké kruhy stejně smýšlejících Čechů a Slováků se nenechám zmást pomýlenými hlasy ze slovenského nebo i českého prostředí.

Češi a Slováci patří k sobě. Je to přesvědčení nejen značné části české a slovenské veřejnosti, ale tak uvažují i směrnaté kruhy v západoevropských zemích. Budou-li se naše národy od sebe vzdalovat, poškodíme naše nejvlastnější zájmy, a to i v západní Evropě. Budeme-li úzce spolupracovat, prospějeme oběma národům a celé Evropě. Jinou moudrost se určitě nepodaří objevit. Je to stará zásada, kterou znovu objevit není žádné umění. Jako tolik jiných prostých pravd je však trnem v oku různým nespokojencům, ctižádostivcům a kverulantům. Nedáme se jimi zmást, jde o nás všechny.

Poznámka: Stat' byla přednesena na konferenci Idea Česko-Slovenska a střední Evropa, 29. 10. 1993.